

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування ВННІЕ

ШВАБАУЕР Данило Сергійович

**Системний аналіз сучасного стану і перспектив розвитку соціальної
роботи як професійної діяльності в Україні**

спеціальність: 231 - Соціальна робота
освітньо-професійна програма - Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СРзм-22
Д.С. Швабауер

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Поняття, принципи та закономірності соціальної роботи.....	6
1.2. Методи соціальної роботи та їх характеристика.....	14
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ	21
2.1. Етичні аспекти професійної діяльності соціального працівника	21
2.2. Аналіз системи підготовки фахівців соціальної роботи в Україні	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ.....	36
3.1. Цифрові технології як інструмент підвищення ефективності соціальної роботи.....	36
3.2. Соціалізація особистості в контексті професійної діяльності соціального працівника	41
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, зумовлених збройною агресією проти України, зростанням масштабів бідності, соціальної нерівності та вразливості окремих груп населення, питання ефективної організації соціальної роботи набуває особливої актуальності. Соціальна робота виступає одним із основних інструментів державної політики у сфері соціального захисту, покликаним забезпечити підтримку, адаптацію й інтеграцію осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Тому дослідження системного підходу до аналізу цієї професійної діяльності має як наукове, так і прикладне значення.

Слід зазначити, що соціальна робота як професійна діяльність є багатофункціональною, охоплює широке коло завдань і потребує високого рівня фахової підготовки кадрів. Зростаюча складність соціальних проблем вимагає застосування нових управлінських, інформаційних і комунікаційних підходів у сфері соціальних послуг, що зумовлює необхідність переосмислення сучасного стану соціальної роботи та визначення її стратегічних перспектив.

Незважаючи на формування законодавчої бази та мережі соціальних установ в Україні, ефективність соціальної роботи часто ускладнюється низкою проблем, зокрема нестачею кваліфікованих кадрів, недостатнім фінансуванням, фрагментарністю міжвідомчої взаємодії та невисоким рівнем суспільного визнання професії. У цьому контексті системний аналіз дає змогу комплексно охарактеризувати чинники, які впливають на стан галузі, виявити її слабкі та сильні сторони, а також визначити напрями подальшого розвитку.

Розвиток і становлення соціальної роботи як професійної діяльності стали предметом дослідження багатьох вітчизняних учених, зокрема О. Безпалько, В. Бега, А. Капської, Н. Дем'яненко, Р. Корнюшиної, М. Л. Коваль, Лукашевич, М. Туленкова, Т. Семигіної, О. Полтавець, С. Тетерського, Г. Попович, С. Харченко, Є. Холостової, В. Курбатова, С. Хаченка, Т. Лях, І. Миговича та інших. Аналіз їхніх праць свідчить, що низка основних аспектів соціальної

роботи залишалася малодослідженою впродовж тривалого часу. Це зумовлено тим, що до кінця ХХ століття ця сфера в Україні розвивалася переважно в рамках соціально-економічної політики держави, обмеженої ідеологічними настановами радянської системи, що стримувало формування її науково-методологічної основи.

Метою кваліфікаційної роботи є здійснення системного аналізу сучасного стану соціальної роботи в Україні як професійної діяльності, виявлення основних тенденцій її розвитку, а також визначення перспективних напрямів вдосконалення у контексті соціальних трансформацій та євроінтеграційних процесів. Відповідно до мети, необхідно виконати наступні **завдання:**

- розкрити зміст поняття «соціальна робота» як професійної діяльності, охарактеризувати її основні принципи та закономірності у контексті сучасного соціального розвитку;

- проаналізувати основні методи соціальної роботи та визначити особливості їх застосування у практичній діяльності соціальних працівників;

- оцінити етичні засади професійної діяльності соціального працівника, визначити їх роль у забезпеченні якості соціальних послуг та дотриманні прав людини;

- проаналізувати систему професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні, виявити основні проблеми та напрями її удосконалення;

- дослідити можливості застосування цифрових технологій у соціальній роботі;

- визначити роль соціального працівника у процесі соціалізації особистості, окреслити механізми впливу професійної діяльності на розвиток соціальних компетенцій індивіда.

Об'єктом дослідження є соціальна робота як складова системи соціального захисту населення. **Предметом дослідження** є організаційні, нормативні, кадрові та технологічні аспекти соціальної роботи як професійної діяльності.

Методи дослідження. У процесі написання роботи застосовано комплекс методів, що дозволили всебічно розкрити досліджувану проблематику. Аналітичний підхід дав змогу здійснити критичний огляд наукових джерел, а системний аналіз – розглянути соціальну роботу як цілісне явище, що функціонує у взаємозв'язку з іншими суспільними інститутами. Використання структурно-функціонального підходу забезпечило виявлення основних елементів соціальної роботи та їх взаємодії, тоді як порівняльний метод сприяв зіставленню української практики із зарубіжним досвідом. Метод узагальнення дав змогу сформулювати висновки, які мають теоретичну та прикладну цінність.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних дослідників, офіційні документи та статистичні звіти, що відображають сучасний стан та тенденції розвитку соціальної роботи. Важливим джерелом стали чинні нормативно-правові акти України у сфері соціального захисту, матеріали Міністерства соціальної політики, дані Державної служби статистики, а також міжнародні документи, що визначають глобальні стандарти та етичні принципи професійної діяльності соціального працівника.

Практичне значення дослідження. Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування його результатів для вдосконалення діяльності органів соціального захисту, підвищення ефективності роботи соціальних працівників та поліпшення якості надання соціальних послуг населенню. Напрацьовані теоретичні висновки можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, при розробці державних програм у соціальній сфері, а також як інформаційна база для подальших наукових досліджень з проблем соціальної роботи в умовах трансформацій українського суспільства.

Структура дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (58 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 55 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття, принципи та закономірності соціальної роботи

Поняття, принципи та закономірності соціальної роботи є фундаментальними складовими теоретико-методичного підґрунтя цієї професійної діяльності, оскільки визначають її сутність, завдання та нормативні орієнтири. У сучасному суспільстві соціальна робота постає як цілеспрямована діяльність, спрямована на поліпшення умов життя окремих осіб, сімей і соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах або потребують підтримки для інтеграції у соціальне середовище. Її цілі тісно пов'язані з ідеями соціальної справедливості, рівного доступу до ресурсів, забезпечення прав людини та підвищення якості життя. Водночас принципи соціальної роботи формують етичну рамку, в межах якої здійснюється практична діяльність фахівця. Саме ці елементи забезпечують єдність теорії і практики соціальної роботи, її ефективність та соціальну значущість.

У процесі становлення соціальної роботи як професійної сфери в Україні важливу роль відіграло формування відповідної нормативно-правової бази. Прийняття низки законодавчих актів, серед яких особливе місце посідає Закон України «Про соціальну роботу», а також підзаконних положень, спрямованих на регламентацію її організації та окремих напрямів діяльності, стало поштовхом для активного пошуку ефективних механізмів реалізації соціальних функцій держави та розвитку наукових підходів у цій галузі [12-14].

Особливість наукових досліджень у сфері соціальної роботи полягає передусім у їхній прикладній орієнтації. Вони спрямовані на опрацювання практичних рішень для подолання соціальних труднощів, з якими стикаються окремі групи населення, що перебувають у кризових або вразливих життєвих обставинах. Саме завдяки таким дослідженням формуються дієві підходи до

взаємодії з клієнтами, розробляються інноваційні методики соціального втручання, а також вдосконалюються програми соціального захисту. У перспективі це сприяє зміцненню соціальної підтримки, зменшенню соціальної напруги та забезпеченню більшої рівноваги в суспільстві.

Паралельно із вітчизняними розробками, значного значення набуває і міжнародний досвід. У порівнянні з Україною, інституційне й наукове підґрунтя соціальної роботи за кордоном має тривалішу історію, більш розвинену теоретичну базу та розгалужену практику. Дослідження таких українських науковців, як І. Мигович, В. Левічева, В. Поліщук, Г. Попович, С. Харченко та ін., засвідчують, що зарубіжні моделі значно випереджають українську за рівнем інтегрованості у державну політику, міждисциплінарності та ефективності впливу на цільові групи. Іноземні підходи до соціальної роботи ґрунтуються на всебічному аналізі соціальних явищ із врахуванням культурних, економічних, політичних та правових чинників, що дозволяє будувати цілісні стратегії вирішення соціальних проблем [17].

На сучасному етапі соціальна робота постає не лише як практична діяльність, але й як самостійна галузь наукового знання зі своїм об'єктом, предметом, теоретичними основами, методами і закономірностями. Вона охоплює вивчення причин і механізмів виникнення соціальних проблем, розробку програм підтримки та соціальної політики, а також моделювання практичних форм допомоги.

У практичному вимірі соціальна робота вимагає наявності висококваліфікованих фахівців, здатних надавати психологічну підтримку, проводити соціальну реабілітацію та сприяти формуванню навичок самостійного життя у клієнтів. Вони здійснюють роботу з особами, що опинились у кризових обставинах, формуючи індивідуальні плани супроводу та надання соціальних послуг на основі діалогу, поваги до гідності клієнта й професійної етики [17].

В Україні наукове осмислення соціальної роботи як окремої дисципліни почалося у 1990-х роках. Визначальним кроком стало офіційне визнання

професії соціального працівника та запровадження спеціальності «231 Соціальна робота» у системі вищої освіти, що закріплено на законодавчому рівні [12]. Це дало змогу зосередити увагу на міждисциплінарних дослідженнях, практичній підготовці фахівців і посиленні науково-методичного забезпечення професійної діяльності. Такий підхід дозволив поглибити розуміння змісту соціальної роботи, посилити її наукову основу та забезпечити відповідність міжнародним стандартам.

Слід підкреслити, що вітчизняна наукова школа продовжує розвиватися. На початку ХХІ століття проблематику формування соціальної роботи як наукової та освітньої галузі досліджували такі авторитетні українські вчені, як А. Капська, І. Козубовська, М. Лукашевич, В. Полтавець, В. Поліщук, Т. Семигіна, С. Харченко та інші. Їхні напрацювання не лише заклали методологічні основи, а й сприяли формуванню національної моделі соціальної роботи, адаптованої до умов українського суспільства.

У сучасній українській науковій традиції виокремлюється кілька моделей соціальної політики та, відповідно, організації соціальної роботи, які відображають різний ступінь участі держави та громадянського суспільства в реалізації соціального захисту. Зокрема, у праці І. Козубовської та М. Дідик запропоновано поділ на три основні типи моделей: патерналістську, корпоративістську та етатистську (табл. 1.1) [25; 40].

Таблиця 1.1

Основні характеристики моделей соціальної політики

Модель	Характеристика	Роль держави	Участь громадських структур
Патерналістська	Підтримка найбільш потребуючих за умов обмеженого втручання	Мінімальна	Практично відсутня
Корпоративістська	Співучасть держави та громад у вирішенні соціальних проблем	Співучасник	Висока
Етатистська	Централізована система соціального захисту	Домінуюча	Обмежена

Джерело: сформовано за даними [25; 40]

До основних цілей соціальної роботи дослідники зараховують підвищення здатності клієнтів до самостійного життя, розширення їх контролю над власним становищем, а також створення таких умов, за яких особа може максимально реалізувати свій потенціал. Не менш важливою метою є соціальна адаптація чи повторна інтеграція людей, які опинились у кризовому становищі, зокрема тих, хто має фізичні чи психічні порушення, пережив складні життєві кризи або потребує реабілітації. Підхід до клієнта при цьому ґрунтується на повазі до його особистості, незалежно від соціального статусу чи обставин [25].

Важливо зазначити, що у 2000 році український вчений В. Полтавець вніс значний внесок у формування наукової основи поняття «соціальна робота», визначивши її як систему теоретичних положень, на які спирається практична діяльність, орієнтована на забезпечення соціальної справедливості. На його думку, центральним завданням соціальної роботи є підтримка найбільш вразливих верств населення та протидія соціальній ізоляції, яка виникає внаслідок економічних, фізичних або соціальних бар'єрів [40; 41].

Поступове становлення соціальної роботи як визнаної професії та академічної дисципліни в міжнародному контексті отримало суттєвий імпульс у 2001 році, коли було сформульовано універсальне визначення цієї діяльності. Міжнародна федерація соціальних працівників спільно з Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи визначила соціальну роботу як фахову діяльність, що спрямована на розв'язання міжособистісних проблем і сприяє суспільним змінам. Її основна мета – підвищення добробуту людей та їх якісного функціонування в соціумі через активізацію внутрішніх ресурсів і зовнішніх механізмів підтримки [37].

У подальшому це визначення було адаптовано й уточнено українською дослідницею Т. Семигіною відповідно до сучасних викликів та локального контексту. Вона трактує соціальну роботу як одночасно професійну практику та академічну дисципліну, завданням якої є сприяння соціальній єдності, розвитку, посиленню потенціалу особи та громад. При цьому центральними принципами залишаються орієнтація на права людини, соціальну

справедливість, повагу до різноманітності та активне залучення до вирішення проблем через міждисциплінарну співпрацю [37].

Цей підхід підтримують й інші українські вчені. Зокрема, М. Лукашевич та Т. Семигіна розглядають соціальну роботу як цілісну діяльність державних і громадських інституцій, спрямовану на підтримку процесу соціалізації осіб та груп, для яких цей процес ускладнений через індивідуальні або зовнішні соціальні бар'єри. Вони наголошують, що соціальна робота охоплює консультивання, організацію програм допомоги, сприяння адаптації, а також посилення можливостей клієнтів до самостійного життя. Особливу увагу приділено вразливим категоріям, дітям, молоді, людям похилого віку, особам з інвалідністю, бездомним, усім, хто потребує системної та професійної підтримки [28].

Доповнюючи це бачення, І. Мигович і В. Жмир трактують соціальну роботу як комплекс заходів, що спрямовані на відновлення здатності особи або спільноти до повноцінного функціонування в соціумі. Ця діяльність, на їхню думку, орієнтована на запобігання маргіналізації та соціальному виключенню, а також передбачає забезпечення реалізації базових прав громадян [28]. Таким чином, соціальна робота поєднує у собі елементи індивідуального супроводу та системної соціальної підтримки, орієнтованої на покращення життєвих перспектив клієнтів.

Слід зазначити, що соціальна робота охоплює широкий спектр форм підтримки. Вона включає як психологічну допомогу та соціальну реабілітацію, так і освітні, правові, економічні та консультативні послуги. Серед практичних інструментів – організація програм харчування, забезпечення житлом, доступ до медичних послуг, призначення пенсій і різноманітних видів соціальної допомоги. Усі ці заходи мають на меті посилити соціальну включеність особи та створити сприятливі умови для її розвитку.

У новітньому науковому трактуванні предмет соціальної роботи все частіше визначається як дослідження механізмів формування соціальної суб'єктності людини та шляхів активізації її життєвих сил. Йдеться про

зосередження уваги на тому, як людина може реалізувати себе як повноцінний суб'єкт власного життя і впливати на соціальні процеси, які її оточують. Такий підхід дозволяє не лише допомагати у вирішенні проблем, а й сприяти внутрішньому розвитку клієнта, формуванню впевненості у власних силах і здатності до самореалізації [26].

У цьому контексті важливою складовою соціальної роботи є підтримка особистісного ресурсу, тобто здатності людини до відновлення, мотивації, емоційної стабільності та прагнення до самовдосконалення. Соціальні працівники у своїй діяльності не лише надають конкретну допомогу, а й формують у клієнтів почуття гідності, впевненості в собі та внутрішньої стійкості перед життєвими викликами. Такий підхід орієнтований на довгостроковий ефект і гармонійне включення особистості у соціальне середовище [26].

Таким чином, предмет соціальної роботи є багатовимірним і включає як дослідницький, так і практичний компоненти. З одного боку, він охоплює аналіз процесів, що впливають на якість життя і соціальну інтеграцію осіб, а з іншого – передбачає активне втручання з метою покращення умов існування. У зв'язку з цим, доречно розрізняти широке та вузьке розуміння поняття соціальної роботи (рис. 1.1). У вузькому сенсі вона передбачає індивідуальну допомогу клієнтам, а в широкому – охоплює участь у трансформації соціальних структур та удосконаленні соціального середовища в цілому.

У вузькому значенні соціальну роботу слід розглядати як фахову діяльність, що здійснюється професійно підготовленими спеціалістами та спрямована на надання цілеспрямованої допомоги окремим особам, сім'ям або соціальним групам, які опинились у складних життєвих обставинах. Зміст такої діяльності охоплює інформування, консультування, надання натуральної або фінансової підтримки, а також організацію соціальної реабілітації, догляд за самотніми та хворими людьми, педагогічний і психологічний супровід клієнтів, які тимчасово втратили здатність самотійно справлятися з життєвими викликами.

Рис. 1.1. Широке та вузьке розуміння соціальної роботи

Джерело: сформовано самостійно автором

Соціальні працівники, діючи в межах професійної компетенції, здійснюють оцінку ситуації клієнтів, виявляють глибинні потреби, визначають фактори ризику та розробляють індивідуальні плани підтримки. Для досягнення комплексного підходу до надання допомоги, вони тісно взаємодіють з фахівцями суміжних галузей, психологами, медиками, педагогами, юристами, що дозволяє більш повно враховувати соціальний контекст і потреби таких категорій, як діти, молодь, люди з інвалідністю, мігранти, особи похилого віку тощо [20].

Різноманітність соціальної роботи як виду практичної діяльності, зосередженої на наданні підтримки вразливим групам, свідчить про спроможність як суспільства, так і держави формувати систему соціального захисту, здатну відповідати на сучасні виклики. Водночас ефективність такої діяльності значною мірою залежить від рівня професійної підготовки соціального працівника та дотримання ним етичних і методологічних принципів [19].

Необхідно зазначити, що професійне становлення фахівця соціальної сфери неможливе без осмислення базових засад його діяльності. Саме тому принципи та закономірності соціальної роботи посідають важливе місце у формуванні її наукової основи. Так, ще у 2005 році в межах національного Етичного кодексу соціального працівника були закріплені фундаментальні

професійні орієнтири, які згодом лягли в основу профільного законодавства України [38].

Серед провідних принципів соціальної роботи можна виокремити: принцип гуманізму та поваги до людської гідності, який передбачає визнання цінності кожної особи; принцип соціальної справедливості, що передбачає забезпечення рівних можливостей і доступу до ресурсів незалежно від соціального статусу чи національного походження; принцип самовизначення, що вимагає залучення клієнтів до процесу прийняття рішень; принцип цілісності, відповідно до якого соціальний працівник розглядає особу у контексті її життєвої ситуації; принцип професійної компетентності, який передбачає розвиток знань і навичок; а також принцип конфіденційності, що гарантує захист особистої інформації клієнта (табл. 1.2) [38].

Таблиця 1.2

Основні принципи та закономірності соціальної роботи

Принцип	Зміст
Принцип гуманізму і гідності	Визнання цінності кожної особистості, повага до її прав і потреб.
Принцип соціальної справедливості	Спрямованість на забезпечення рівних прав і можливостей для всіх клієнтів.
Принцип самовизначення	Підтримка права клієнтів приймати власні рішення, бути активними суб'єктами.
Принцип комплексності	Інтегрований підхід до розв'язання проблем з урахуванням всіх життєвих обставин.
Принцип професійної компетентності	Необхідність постійного вдосконалення знань і навичок соціального працівника.
Принцип конфіденційності	Забезпечення захисту особистої інформації клієнтів.
Закономірність соціальних потреб	Виявлення та аналіз базових потреб осіб і спільнот (житло, освіта, робота тощо).
Закономірність соціальної адаптації	Підтримка інтеграції особи в суспільство після кризових станів.

Джерело: сформовано за даними [37-38]

На додаток до принципів, важливу методологічну основу соціальної роботи становлять її закономірності. Вони відображають сталі, повторювані зв'язки, що формуються у процесі взаємодії соціального працівника з клієнтом та середовищем. Ці закономірності спираються на аналіз функціонування

соціальних процесів, потреб суспільства й практики професійної діяльності у сфері соціального захисту [37].

Серед основних закономірностей виділяють: закономірність соціальних потреб, що передбачає виявлення, моніторинг і аналіз потреб окремих осіб, груп або громад у таких сферах, як здоров'я, житло, освіта, зайнятість і соціальне забезпечення; а також закономірність соціальної адаптації, яка полягає у забезпеченні умов, за яких особа може інтегруватися в нове середовище або повернутися до активного соціального життя після кризи.

Таким чином, соціальна робота у вузькому сенсі є не лише практикою надання допомоги, а й глибоко науково обґрунтованою діяльністю, що ґрунтується на чітко визначених етичних та методологічних принципах і закономірностях. Вони, своєю чергою, забезпечують ефективність соціального втручання, сприяють зростанню професійної відповідальності соціальних працівників та підвищують довіру з боку суспільства.

1.2. Методи соціальної роботи та їх характеристика

Актуальність вивчення методів соціальної роботи обумовлена зростанням соціальних викликів і необхідністю якісного реагування на потреби вразливих категорій населення. Соціальна робота, будучи міждисциплінарною сферою професійної діяльності, поєднує елементи психології, соціології, педагогіки, політології та економіки, що забезпечує комплексний підхід до аналізу та вирішення соціальних проблем. Такий інтегрований характер дозволяє фахівцям не лише надавати допомогу на індивідуальному рівні, а й впливати на структурні зміни в суспільстві.

Розвиток вітчизняної соціальної роботи значною мірою був зумовлений змінами у філософії освіти, що сприяли формуванню науково-методологічного фундаменту цієї дисципліни. Основи підходу були закладені українськими науковцями, однак подальше розширення галузі вимагає нових досліджень,

адаптованих до українських реалій та соціокультурних особливостей. Визначення методів соціальної роботи з урахуванням специфіки вітчизняного контексту є необхідною умовою ефективної професійної практики.

На сучасному етапі методи соціальної роботи виступають предметом поглибленого дослідницького інтересу. У науковому середовищі України накопичено значний теоретичний та емпіричний матеріал, присвячений практикам соціального втручання. Водночас слід підкреслити, що жоден із методів не є універсальним, а їх застосування залежить від конкретної ситуації, характеру проблеми, потреб клієнта та умов його соціального середовища.

Система методів, яка використовується у професійній діяльності соціального працівника, охоплює низку підходів, що відрізняються як за формою, так і за змістом. До найбільш поширених методів належать (табл. 1.3): консультивання та психологічна підтримка; соціальне планування; групова робота; медіація і врегулювання конфліктів; розвиток громади [18].

Таблиця 1.3

Класифікація найбільш поширених методів соціальної роботи та їх характеристика

Метод	Суть методу	Основна мета	Сфера застосування
Консультивання та підтримка	Надання клієнту допомоги у подоланні особистих чи емоційних труднощів	Зміцнення психологічного стану, підтримка рішень	Індивідуальна робота, кризові ситуації
Соціальне планування	Розробка програм, стратегій, планів дій для вирішення соціальних проблем	Оптимізація ресурсів, досягнення системних змін	Установи, громади, соціальні служби
Робота з групами	Проведення групових тренінгів, занять, зустрічей	Соціальна активізація, взаємодопомога	Молодь, сім'ї, вразливі групи
Медіація та конфліктологія	Врегулювання суперечок шляхом нейтрального посередництва	Відновлення стосунків, уникнення ескалацій конфліктів	Родини, громади, організації
Розвиток громади	Мобілізація ресурсів громади, налагодження співпраці між інституціями	Соціальна згуртованість, локальний розвиток	Територіальні громади, ОСББ, НГО

Джерело: узагальнено за даними [18]

Узагальнено, методи соціальної роботи можна трактувати як інструментарій, що дозволяє фахівцям ефективно реагувати на соціальні виклики, формувати стратегії підтримки й адаптації та сприяти досягненню соціального благополуччя. Залежно від специфіки випадку, працівник обирає індивідуальну або комплексну модель втручання, що підкріплюється соціальними технологіями та міждисциплінарним підходом [21].

Методологічна основа соціальної роботи включає багатогранну систему підходів, які умовно поділяються на окремі групи за критеріями цільової спрямованості, характеру впливу, теоретичної основи тощо (табл. 1.4). Такий поділ дозволяє краще усвідомити можливості професійного втручання та забезпечити адекватний вибір інструментів у кожній конкретній ситуації.

Таблиця 1.4

Класифікація методів соціальної роботи за основними критеріями

Критерій класифікації	Група методів	Характеристика/Зміст
Цільова спрямованість	Індивідуальні методи	Робота з окремою особою: консультування, підтримка, соціальний супровід.
	Групові методи	Робота з групами: тренінги, групова динаміка, розвиток взаємодії.
Характер впливу	Психологічні	Подолання стресу, підтримка, робота з емоційним станом клієнта.
	Соціально-економічні	Допомога у працевлаштуванні, матеріальна підтримка, навчання навичкам.
	Правові	Юридична допомога, захист прав, консультації з правових питань.
Теоретична основа	Системний підхід	Аналіз клієнта як частини соціальної системи, врахування контексту проблем.
Рівень узагальнення	Філософські методи	Аналіз цінностей: гуманізм, права людини, соціальна справедливість.
	Загальнонаукові методи	Індукція, дедукція, історичний аналіз, моделювання.
	Спеціалізовані методи	Соціальне анкетування, соціометрія, соціальний аудит, медіа-методи.
Функціональна спрямованість	Організаційно-адміністративні	Планування, управління, координація, оцінка результатів.
	Педагогічні методи	Експериментальне, проблемне навчання, проектні підходи.
	Самовиховання	Самоаналіз, самонавчання, самоконтроль, самовдосконалення.
Психологічне підґрунтя	Психологічні методи	Психодіагностика, корекційна робота, підтримка в кризових ситуаціях.

Джерело: узагальнено за даними [28; 39; 40]

Відповідно до характеристик цільової аудиторії, методи поділяються на індивідуальні, орієнтовані на роботу з конкретною особою, і групові, що реалізуються через взаємодію з малою або великою соціальною групою. У першому випадку реалізуються підходи, спрямовані на надання адресної підтримки, консультування, соціального супроводу. Групові методи, натомість, передбачають проведення занять, тренінгів або колективної діяльності, які сприяють розвитку навичок взаємодії, посиленню соціальної активності та самодопомоги.

Щодо характеру впливу, виокремлюють психологічні, соціально-економічні та правові методи. Психологічні підходи мають на меті зміну емоційного стану клієнта, подолання стресу, формування ресурсного потенціалу особистості. Методи соціально-економічної дії охоплюють надання матеріальної допомоги, навчання навичкам самообслуговування, супровід у сфері зайнятості. Правові інструменти пов'язані з юридичним консультуванням, представництвом інтересів клієнта в органах влади та реалізацією правового захисту.

Теоретичне підґрунтя окремих методів визначається системним підходом, що трактує клієнта як частину складної соціальної структури. Згідно з цією концепцією, проблеми розглядаються як елементи взаємопов'язаної системи, в якій будь-яке втручання має враховувати вплив зовнішніх та внутрішніх чинників [28].

Окрім зазначених класифікацій, методи соціальної роботи розподіляються також за рівнем наукового узагальнення. До загальнотеоретичних (філософських) належать такі, що дозволяють осмислювати основоположні концепції діяльності – справедливість, права людини, моральний обов'язок. Філософські методи нерідко поєднуються з загальнонауковими, до яких належать аналітичні інструменти, що запозичені з інших наук. Серед них – індукція і дедукція, історичний аналіз, наукова абстракція. Їх застосування дає змогу формулювати концептуальні засади соціального втручання, будувати моделі соціального впливу, перевіряти

гіпотези та формулювати висновки.

Наступною групою є спеціалізовані наукові методи, які розроблено безпосередньо для використання в соціальній роботі. Наприклад, соціальне анкетування дозволяє зібрати необхідну інформацію щодо ситуації клієнта, виявити його потреби та проблеми. Соціометричні дослідження використовуються для аналізу структури міжособистісних зв'язків у групі, виявлення позицій її учасників. Соціальний аудит допомагає оцінити стан громади, виявити проблеми та визначити напрями роботи соціальних служб.

Методи групової динаміки застосовуються у роботі з колективами та дозволяють відстежити зміни у поведінці, взаємодії, лідерстві. У свою чергу, медіа-методи використовуються для поширення інформації про соціальні програми, мобілізації суспільної підтримки, впливу на громадську думку. Вони базуються на використанні соціальних мереж, онлайн-платформ та інформаційних кампаній з метою актуалізації соціально важливих тем [39].

У сфері соціальної роботи особливе місце посідають спеціалізовані наукові методи, які створені з урахуванням особливостей професійної діяльності соціального працівника та спрямовані на вирішення конкретних проблем клієнтів. Ці інструменти мають наукову основу, що дозволяє застосовувати їх не лише у практичному вимірі, а й у дослідницькому контексті з метою оцінки ефективності втручань як на індивідуальному, так і на груповому рівні.

Серед найбільш поширених методів варто назвати соціальне дослідження, яке включає цілісний процес збору, аналізу та тлумачення соціальної інформації. Його застосування сприяє виявленню актуальних потреб клієнтів, вивченню ефективності програм, а також моніторингу динаміки змін у соціальному середовищі. Водночас метод соціального планування забезпечує цілеспрямоване проектування стратегій допомоги: від вивчення ситуації до формулювання завдань і контролю за результатами реалізації запланованих заходів. Доповнює цей підхід метод соціального навчання, який фокусується на розвитку знань, умінь і ресурсів клієнтів, що дозволяє їм самостійно долати

життєві труднощі.

Особливий інтерес викликають соціально-економічні методи, які базуються на поєднанні соціального аналізу та економічного прогнозування. Зокрема, соціально-економічний аналіз сприяє ідентифікації взаємозв'язку між соціальними процесами та економічними показниками, виявляючи системні залежності. Планування в соціально-економічній площині дозволяє розробляти стратегії сталого розвитку територіальних громад та цільових програм. А моделювання забезпечує математичне відображення потенційних сценаріїв розвитку подій, що дає змогу прогнозувати ефективність рішень на макро- і мікрорівнях.

У контексті управлінської діяльності вагоме значення мають організаційно-адміністративні методи, які орієнтовані на оптимізацію функціонування соціальних служб. Основними напрямками тут виступають: планування діяльності соціальних інституцій, що забезпечує чітке визначення пріоритетів; організація робочого простору, яка впливає на продуктивність персоналу; раціональне використання часу, що включає тайм-менеджмент; налагодження співпраці з іншими структурами, а також моніторинг і оцінка результатів роботи, які дозволяють своєчасно виявляти проблеми та вносити корективи до процесів надання послуг.

Паралельно функціонує система педагогічних методів, орієнтованих на навчально-виховну діяльність. Вони включають експериментальне навчання, що передбачає самостійну діяльність учнів у дослідженнях; проблемне навчання, де знання здобуваються в процесі пошуку відповідей на складні запити; та проектний підхід, у межах якого учасники навчального процесу формулюють мету, складають план та реалізують його.

Не менш важливою є сфера методів самовиховання, які спрямовані на розвиток особистості засобами внутрішньої рефлексії та саморегуляції. Зокрема, самоаналіз дозволяє здійснювати осмислення власного досвіду; самонавчання забезпечує безперервне здобуття нових знань і компетентностей; саморефлексія сприяє глибшому усвідомленню внутрішніх процесів;

самоконтроль та самовдосконалення виступають основою для формування відповідальної поведінки, що базується на цілепокладанні, емоційній стабільності та прагненні до гармонійного розвитку.

Не менш важливою є роль соціального середовища у формуванні поведінки індивіда. Соціальний простір, у якому функціонує людина, включає численні норми, традиції, інституційні вимоги й очікування, що формують контекст її життєдіяльності. У цьому середовищі особистість постійно змушена адаптуватися до змін, як на макрорівні суспільства, так і в межах найближчого соціального оточення [40].

У відповідь на ці виклики соціальний працівник виконує роль посередника між індивідом і соціальним середовищем. Спираючись на знання про закономірності соціальних процесів і психологічні особливості клієнтів, він створює умови для ефективної адаптації особистості до середовища. Його діяльність спрямована на пом'якшення наслідків соціальних ризиків, подолання бар'єрів у доступі до ресурсів та відновлення функціональних можливостей людини. Відтак, соціальна робота виступає не лише як система допомоги, а й як механізм відновлення соціальної справедливості та посилення суб'єктності кожного члена суспільства.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

2.1. Етичні аспекти професійної діяльності соціального працівника

Соціальна робота є не просто видом професійної діяльності, а покликанням, що вимагає високої професійної підготовки, етичної зрілості та глибокого усвідомлення соціальної відповідальності. У своїй повсякденній практиці соціальні фахівці зіштовхуються з моральними викликами, що обумовлені складністю життєвих ситуацій клієнтів, обмеженістю доступних ресурсів, необхідністю оперативного прийняття рішень в умовах невизначеності. Місія соціального працівника полягає у підтримці соціальної справедливості, захисті основоположних прав людини та послідовному утвердженні гуманістичних цінностей. Фахівець повинен демонструвати здатність до емпатії, викликати довіру, забезпечувати конструктивний діалог і партнерські стосунки з клієнтом, що є запорукою ефективності соціального супроводу.

Особливої ваги ці аспекти набувають в умовах воєнного стану, коли соціальні працівники виконують критично важливу функцію першої допомоги для населення, яке переживає глибокі соціальні потрясіння. В таких обставинах етична стійкість та дотримання моральних норм стають не лише професійним стандартом, а й чинником, що впливає на суспільну довіру до системи соціального захисту загалом.

Професійна діяльність у сфері соціальної роботи нерозривно пов'язана з інтенсивною комунікацією, зокрема з особами, які опинилися у критичних життєвих обставинах. Це вимагає не лише глибоких знань у сфері права та соціальної політики, але й безкомпромісного дотримання етичних норм. Етична культура соціального працівника стає основою для побудови ефективних відносин довіри та поваги, що є основним в процесі допомоги. У цьому контексті надзвичайно важливим є розуміння сутності моралі та професійної

етики, які конкретизують загальні моральні вимоги відповідно до особливостей соціальної професії.

Мораль і етика тісно взаємопов'язані, однак не тотожні. Мораль є системою історично сформованих у суспільстві норм і цінностей, що регулюють поведінку людей у міжособистісних та суспільних відносинах. Етика ж виступає як теоретичне осмислення моральних норм, дослідження їхніх витоків, принципів функціонування та впливу на соціальну практику. Таким чином, етика і мораль утворюють взаємозалежну структуру, в якій наукове осмислення моральних норм сприяє їх еволюції, а реальні моральні дилеми стимулюють розвиток етичної рефлексії [8].

Аналіз філософських джерел свідчить про багатозначність і складність терміна «мораль» (табл. 2.1). Так, у філософській традиції мораль трактується як форма суспільної свідомості, що виконує регулятивну функцію, формуючи уявлення людей про добро, зло, належне та заборонене. За визначенням із сучасного етичного словника, мораль (від франц. *morale*, лат. *moralis* – моральний, що походить від *mos, moris* – звичай) – це елемент індивідуальної та колективної свідомості, що визначає соціально прийнятні зразки поведінки. Вона сприяє реалізації особистісного потенціалу індивіда, окреслює його обов'язки щодо інших членів суспільства та виступає інструментом збереження соціальної гармонії, формування доброчесності та відповідальності [51; 53].

Таблиця 2.1

Основні підходи до розуміння моралі у сучасній науці

Підхід	Суть визначення	Основні акценти
Оцінно-нормативний	Мораль як система критеріїв оцінки вчинків незалежно від їх наслідків	Поведінкові стандарти
Соціокультурний	Мораль як система правил, що формуються історично, культурно, релігійно	Традиції, звичаї, культурні норми
Очікувань суспільства	Мораль як вимоги, що суспільство ставить до своїх членів	Соціальні функції моралі
Філософсько-антропологічний	Мораль як механізм саморегуляції та орієнтація в міжособистісних стосунках	Самосвідомість, ціннісні орієнтації
Універсалістський (етичне «золоте правило»)	Заклик до взаємності у стосунках: «Стався до інших так, як хочеш, щоб ставилися до тебе»	Етична універсальність, гуманізм

Джерело: сформовано за даними [51; 53]

У сучасній науковій літературі мораль визначається як складна система оцінних категорій, за допомогою яких суспільство регламентує поведінку індивідів, незалежно від результатів їхніх дій. Вона розглядається як сукупність норм, що були соціально визнані та історично сформовані в межах конкретної культури. Інші трактування підкреслюють, що мораль являє собою систему соціальних очікувань, які пред'являються до особистості, й водночас є продуктом соціокультурного розвитку, що відображає духовні орієнтири, ідеали та традиції певної цивілізації.

У цьому контексті мораль виступає універсальним орієнтиром у сфері міжособистісних відносин, дозволяючи людині приймати рішення в умовах морального вибору. Її функція не зводиться лише до регуляції зовнішньої поведінки – вона формує внутрішній моральний імператив, завдяки якому особистість здатна діяти відповідально, керуючись добром, справедливістю та повагою до інших.

Моральні чесноти, такі як співчуття, доброзичливість або милосердя, проявляються виключно у взаємодії з іншими, і не можуть розглядатися поза соціальним контекстом. Отже, мораль не є набором статичних норм – це динамічна система, що виявляється в реальних життєвих ситуаціях як етичний спосіб буття людини.

Загально визнаним принципом моралі, що об'єднує різні етичні традиції, є так зване «золоте правило»: стався до інших так, як бажаєш, щоб вони ставились до тебе. Цей постулат виконує роль моральної універсалії, що забезпечує етичну рівновагу у взаєминах між людьми [15].

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що мораль становить собою багатокомпонентну структуру, яка не лише формує ціннісну основу суспільства, але й визначає засади взаємодії між його членами. Вона виконує роль регулятора особистісної поведінки, сприяючи збереженню соціальної гармонії та утвердженню гуманістичних принципів у повсякденному житті.

У кожній сфері професійної діяльності формуються власні морально-етичні орієнтири, що зумовлено специфікою завдань, які стоять перед

фахівцями. Відтак, професійна мораль постає як особлива форма моральної свідомості, що відображає характер взаємин, поведінки та відповідальності працівника у рамках виконання професійних обов'язків. Розмаїття професій спричиняє і розмаїття етичних вимог, які мають свої відмінності. Це свідчить про існування окремого феномену – професійної моралі, яка конкретизується у вигляді професійної етики.

У науковому дискурсі поняття професійної етики розглядається з кількох аспектів. З одного боку, вона трактується як система нормативних положень і цінностей – своєрідний етичний кодекс, що орієнтує фахівця у процесі прийняття морально обґрунтованих рішень. З іншого – як сфера практичної взаємодії, де етичні принципи реалізуються у повсякденній діяльності щодо людей і соціальних інституцій. Нарешті, професійна етика є також об'єктом наукового аналізу, що вивчає механізми формування, трансформації та реалізації моральних принципів у контексті соціальних змін [35].

Професійна етика соціального працівника, у цьому контексті, – це не просто сукупність правил, а цілісна система ціннісних орієнтирів, норм і принципів, що формують основу його діяльності. Вона визначає стиль спілкування з клієнтами, підходи до вирішення етичних дилем, характер взаємодії з колегами, представниками інституцій, держави та громадянського суспільства. Особливої ваги ці норми набувають у критичних ситуаціях, зокрема в умовах воєнного часу, коли соціальний працівник стає провідником підтримки для найбільш уразливих категорій населення.

Фахівець із соціальної роботи має не лише добре володіти законодавчими та адміністративними механізмами, а й демонструвати високу етичну культуру, дотримуючись таких принципів, як гуманізм, справедливість, повага до гідності людини, індивідуальний підхід і відповідальність (табл. 2.2). Його діяльність неможлива без здатності до емпатії, підтримки та побудови довіри. Співпраця з клієнтом передбачає не тільки передачу інформації чи послуг, а й створення безпечного простору, в якому людина зможе відкрито висловлювати свої потреби, приймати рішення та реалізовувати внутрішній потенціал.

Таблиця 2.2

Основні етичні принципи професійної діяльності соціального працівника

Принцип	Зміст
Гуманізм	Визнання цінності кожної людини, орієнтація на її потреби
Справедливість	Забезпечення рівного доступу до допомоги, уникнення дискримінації
Повага до гідності	Створення умов для самореалізації клієнта
Конфіденційність	Забезпечення нерозголошення особистої інформації
Соціальна відповідальність	Усвідомлення наслідків дій і рішень, прийняття їх в інтересах клієнта

Джерело: сформовано за даними [35]

Особливе значення в етичному вимірі має категорія професійної відповідальності. Вона охоплює зобов'язання соціального працівника щодо якості, ефективності та моральності своїх дій, а також відповідність очікуванням клієнта. Відповідальність не зводиться лише до формального виконання обов'язків – вона вимагає глибокого розуміння наслідків своїх рішень, здатності діяти в інтересах людини, навіть у складних обставинах. Як підкреслює низка дослідників, соціальна відповідальність ґрунтується на етичних засадах поваги до гідності особистості, орієнтації на її самореалізацію та інтеграцію в суспільне середовище [1].

Етична складова діяльності соціального працівника охоплює низку основних морально-філософських категорій, зокрема обов'язок, конфіденційність, уявлення про добро і зло, а також ціннісні орієнтири, що визначають пріоритети у сфері соціального захисту. Усвідомлення фахівцем власної ролі та значущості своєї професії не обмежується знанням функціональних обов'язків – йдеться про глибоке внутрішнє переконання у важливості надання допомоги та служіння людям. Така мотивація є результатом поєднання зовнішніх факторів (як-от потреби суспільства) із внутрішніми – індивідуальними моральними переконаннями, ціннісними установками, прагненням до справедливості.

Діяльність соціального працівника полягає не лише в наданні допомоги, а й у захисті інтересів клієнта, сприянні відновленню його соціального статусу, правовому супроводі та підтримці в інтеграції у суспільне життя. Саме це надає

професії високого морального змісту та визначає специфічність етичних орієнтирів. Справедливість у професійній практиці реалізується через об'єктивний підхід до кожного випадку, неупередженість в оцінці ситуацій, вміння балансувати між інтересами різних сторін. Від фахівця вимагається глибокий аналіз життєвих обставин клієнта, збирання вичерпної інформації та прийняття рішень, заснованих на морально-правових засадах.

Важливий науковий внесок у розроблення проблематики професійної етики зроблено українською дослідницею Р. Зозуляк-Случик. У своїй монографії вона акцентує увагу на тому, що етика соціального працівника є інтегрованою системою, яка об'єднує професійні цінності, знання, уміння, моральні якості та здатність до самореалізації. Така система є передумовою досягнення фахової зрілості та ефективності в соціальній роботі [15].

Таким чином, етичні аспекти професійної діяльності соціального працівника формують фундамент його щоденної практики, забезпечуючи не лише правомірність дій, а й моральну легітимність прийнятих рішень. Мораль, як система соціальних норм і цінностей, та професійна етика, як їх прикладна форма у сфері соціальної роботи, забезпечують орієнтацію фахівця в складних ситуаціях морального вибору. Дотримання гуманістичних принципів, повага до гідності клієнта, відповідальність і справедливість виступають важливими орієнтирами у побудові довірливих відносин та ефективної взаємодії з людьми.

2.2 Аналіз системи підготовки фахівців соціальної роботи в Україні

Професійна суть діяльності соціального працівника полягає у забезпеченні належного соціального функціонування як окремої особи, так і різних соціальних груп та громад. У центрі його уваги перебуває не лише особистісний розвиток, а й взаємозв'язки з соціальним середовищем. Основою професійної практики виступають знання, практичні навички й етичні цінності, що дозволяють не лише розуміти проблеми клієнта, а й знаходити ефективні

способи їх подолання. Як підкреслюється в наукових джерелах, зокрема у працях А. Капської, система освіти має відігравати не пасивну роль, а активно впливати на формування фахівця, здатного до соціальних змін. Підготовка спеціалістів соціальної сфери повинна відповідати сучасним викликам і бути зорієнтованою на формування компетентностей, необхідних для запобігання соціальним проблемам та подолання їх наслідків.

Зміст професійної ролі соціального працівника є багатовимірним і залежить від конкретних обставин, характеру цільової групи та завдань, які ставить перед ним суспільство. Різноманітність професійних ролей охоплює управлінські, консультативні, аналітичні, навчальні та правозахисні функції. У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, роль фахівця соціальної сфери суттєво змінюється: з'являється потреба в нових функціях – таких як виявлення локальних проблем, ініціювання проєктів самопомоги, формування міжсекторального партнерства. Проте реалізація цих ролей часто ускладнюється як зовнішніми умовами, так і браком професійної підготовки до таких нестандартних завдань.

Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є спеціалізація під час підготовки соціальних працівників, що дозволить точніше формувати професійні профілі відповідно до потреб клієнтів та інституцій. З огляду на це, особливої актуальності набуває питання оновлення освітніх програм, які б поєднували теоретичну підготовку з практичними компонентами й враховували реалії функціонування соціальної сфери. Університети та коледжі, які здійснюють професійну підготовку соціальних працівників на рівні бакалаврату й магістратури, мають відігравати провідну роль у цьому процесі, забезпечуючи формування гнучких, етично орієнтованих та проактивних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах соціальної нестабільності.

На сьогодні в Україні професійна підготовка спеціалістів у сфері соціальної роботи реалізується в різних організаційних формах, денній, заочній, вечірній, дистанційній, екстернатній тощо, та має багаторівневу структуру: від початкового навчання до післядипломної освіти, включно з підвищенням

кваліфікації та перепідготовкою кадрів. Мережа підготовки соціальних працівників охоплює широке коло навчальних закладів: університети загального профілю, педагогічні, медичні, економічні, технічні, правничі вищі, академії та інститути, що дозволяє отримати необхідну кваліфікацію й спеціалізацію у відповідній галузі [33].

Незважаючи на те, що спеціальність «Соціальна робота» є порівняно новою у вітчизняній системі вищої освіти, підготовка фахівців здійснюється повноцінно на всіх трьох академічних рівнях (табл. 2.3). На першому рівні формується загальна соціальна компетентність; другий охоплює базову та спеціалізовану підготовку в межах бакалаврських і магістерських програм; третій рівень забезпечує наукову кваліфікацію через аспірантуру та наукові дослідження. Водночас затверджено ключові нормативні документи: стандарти вищої освіти за спеціальностями 231 «Соціальна робота» (наказ № 557 від 24.04.2019 р.) та 232 «Соціальне забезпечення» (наказ № 734 від 28.05.2019 р.) [45; 46], а також професійні стандарти для конкретних посад – соціального робітника, фахівця соціальної роботи, працівника з догляду вдома тощо [47].

Таблиця 2.3

Освітні рівні підготовки фахівців соціальної роботи та їх характеристика

Рівень освіти	Характеристика	Типові дисципліни
Бакалаврат	Загальноосвітня та базова фахова підготовка	Соціологія, психологія, право, статистика, економіка
Магістратура	Професійна спеціалізація, методологічна та управлінська підготовка	Соціальна діагностика, менеджмент, реабілітація, етика
Аспірантура	Науково-дослідна робота, розвиток теоретичних підходів	Методологія досліджень, соціальна політика, теорія практики
Неперервна освіта	Актуалізація знань, підвищення кваліфікації, розвиток нових навичок	Курси, тренінги, стажування, сертифіковані навчальні модулі

Джерело: сформовано за даними [33; 45-47]

Поряд із цим надзвичайно важливою ланкою системи підготовки є неперервна професійна освіта, яка охоплює курси підвищення кваліфікації, семінари, тренінги, професійні майстер-класи, участь у наукових форумах та стажування. Саме ця складова дозволяє підтримувати рівень компетентності в

актуальному стані, адаптуючись до динамічних змін у соціальному середовищі.

Варто також акцентувати на важливості рефлексивної компетентності соціального працівника. Подібно до вчителя, фахівець соціальної сфери має бути не лише практиком, а й дослідником власної діяльності, оскільки працює з вразливими категоріями населення. Рефлексія забезпечує усвідомлення впливу професійних дій на клієнтів та дозволяє ефективніше адаптувати форми втручання до індивідуальних обставин.

У сучасному професійному контексті рефлексивність розглядається як важлива характеристика фахівця соціальної сфери. Вона дозволяє не лише критично оцінювати власну діяльність, але й адаптувати її до нових соціальних викликів. Регулярна професійна рефлексія стає важливим інструментом саморозвитку, що сприяє вдосконаленню практичних підходів, методів роботи та загальної якості надання соціальних послуг. Таке вміння необхідне не лише для соціальних працівників, але й для фахівців інших гуманітарних професій, зокрема педагогів, які так само працюють із вразливими категоріями населення.

Ефективність діяльності соціального працівника значною мірою залежить від здатності до аналізу середовища, в якому живуть особи, що потребують підтримки. Важливими елементами цієї діяльності є оцінка потреб, визначення ресурсів та розробка адекватних рішень. Працівник має вміти діагностувати соціальні ситуації, будувати індивідуальні стратегії втручання, залишаючись відкритим до змін і різноманіття ситуацій, що постійно виникають у професійній практиці. Такий підхід формує соціальний капітал і підвищує ефективність соціального впливу.

Професійні ресурси соціального працівника охоплюють цілу низку компетентностей: від фундаментальних знань і прикладних навичок до особистісних характеристик і культурного капіталу. Саме ці чинники визначають якість професійної взаємодії з клієнтами, здатність до міждисциплінарної співпраці та ефективного вирішення складних ситуацій. Дослідницький і практичний інтерес полягає у визначенні, як саме ці ресурси трансформуються у реальні професійні дії, що соціальний працівник знає, що

вміє, на які моральні чи професійні орієнтири спирається.

Згідно з Класифікатором професій ДК 003:2010, спеціальність «соціальний працівник» належить до розряду професіоналів, що вимагає оволодіння знаннями в галузі гуманітарних, правових, медичних, соціальних, а також іноді технічних або природничих наук. Така широта підготовки зумовлена міждисциплінарним характером соціальної роботи.

Вивчення практики підготовки фахівців у закладах вищої освіти України дає підстави стверджувати, що нині система професійної освіти в цій сфері є досить розгалуженою: близько 70 університетів забезпечують підготовку соціальних працівників на рівні бакалаврату, магістратури та аспірантури.

Основною метою діяльності фахівця у сфері соціальної роботи, згідно з положеннями Закону України «Про соціальні послуги», є здійснення заходів, спрямованих на попередження, подолання або мінімізацію наслідків складних життєвих обставин. Отже, соціальний працівник виконує як превентивну, так і корекційну функцію – діє як із наявними проблемами, так і з потенційними ризиками [48].

Затвержені стандарти вищої освіти у галузі соціальної роботи – це систематизований перелік вимог до освітніх програм, які мають бути дотримані на відповідному рівні освіти. Вони базуються на чинних нормативно-правових актах, а їх дотримання є обов'язковим для усіх навчальних закладів, які готують соціальних працівників. Разом із тим, заклади вищої освіти мають автономію у формуванні власних освітніх програм: половина змісту визначається стандартом, інша половина – розробляється самостійно відповідно до актуальних потреб ринку праці та профілю закладу. Таким чином, формалізована ієрархія виглядає наступним чином: законодавча база → стандарт вищої освіти → освітня програма (рис. 2.1).

Сучасна соціальна реальність, позначена тривалою війною, зумовила суттєве зростання потреби в психологічній підтримці населення, зокрема в лікуванні посттравматичних станів, психоемоційних розладів і відновленні ментального здоров'я. Цей виклик стимулює формування великої кількості

нових соціальних робочих місць, а отже збільшує запит на фахівців у сфері соціальної роботи. Аналітика свідчить про зростання потреби у соціальних послугах у 2-4 рази, що, своєю чергою, дозволяє передбачити підвищення зацікавленості молоді у здобутті спеціальностей «Соціальна робота» та «Соціальне забезпечення» [42].

Рис. 2.1. Ієрархія нормативно-освітніх документів у підготовці соціального працівника в Україні

Джерело: сформовано самостійно автором

Однак існуюча система фахової освіти для соціальних працівників стикається з рядом труднощів, які потребують термінового вирішення. Перш за все, це надмірна теоретизація навчальних курсів, які формують ґрунтовну теоретичну базу з суміжних дисциплін (психологія, соціологія, правознавство), але не завжди забезпечують належну практичну підготовку. Часто випускники виявляються недостатньо обізнаними з методами роботи з клієнтами, веденням документації, вирішенням конфліктних ситуацій.

Також варто згадати проблему професійного вигорання. Соціальні працівники щодня стикаються з болем, втратою, травмами – і це поступово позначається на їхньому емоційному стані. Без належної психологічної підтримки з боку роботодавців вони ризикують втратити мотивацію.

Ще одна складність – це надзвичайна різноплановість завдань: від опіки над бездомними чи жертвами насильства до підтримки дітей-сиріт, людей з інвалідністю чи осіб із кризовим досвідом. Водночас більшість фахівців

змушені працювати в умовах хронічного недофінансування, що обмежує їхні ресурси та інструменти допомоги.

Значна частина проблем пов'язана і з контекстом, у якому працює соціальний працівник. Це державні або приватні організації з чітко регламентованими процедурами, інструкціями та розподілом функцій. У таких умовах виникає конфлікт між очікуваннями клієнтів, які потребують негайної підтримки, та можливостями фахівця, обмеженими нормативними рамками. Це створює ситуацію постійного напруження, в якій соціальний працівник балансує між етичними орієнтирами професії та формальними обмеженнями службової діяльності. Особливо важко доводиться тим фахівцям, які глибоко ототожнюють себе з професією та прагнуть забезпечити якісну допомогу.

На жаль, не всі керівники соціальних установ розуміють, що професіоналізм у соціальній роботі – це не лише дотримання інструкцій. Йдеться про складний комплекс – від глибокого розуміння природи людських потреб до вміння проявити емпатію, організувати ефективну підтримку, діяти гнучко та відповідально. Отже, основні виклики, з якими стикається соціальний працівник у професійній підготовці та діяльності зведені в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Основні виклики у професійній підготовці та діяльності соціального працівника

Проблема	Суть
Теоретична перевага	Надмірна академізація без достатнього практичного спрямування
Брак практичних навичок	Недостатня підготовка до реальної роботи з клієнтом
Емоційне вигорання	Перевантаження важкими кейсами без належної психологічної підтримки
Багатофункціональність	Великий спектр завдань від житлових питань до кризового втручання
Робота зі складними клієнтами	Контакт із людьми з агресивною, замкненою або нестабільною поведінкою
Хронічне недофінансування	Обмеженість ресурсів та можливостей для якісного надання послуг
Бюрократичні обмеження	Розрив між етичними стандартами професії та вимогами організаційної структури

Джерело: сформовано автором

Професійна діяльність у сфері соціальної роботи потребує постійного вдосконалення як інтелектуального потенціалу фахівців, так і їхніх практичних навичок. Сучасні виклики вимагають від соціальних працівників оперативності, високого рівня самостійності у прийнятті рішень, а також уміння застосовувати знання з юриспруденції, соціальної політики, методології допомоги в реальних умовах. У професійному середовищі особливого значення набуває здатність до адаптації до змін, використання цифрових технологій та інтеграція наукових розробок у практичну діяльність.

Формування високої професійної компетентності можливе через різноманітні канали: інституційне навчання, післядипломну освіту, семінари, тренінги, участь у науково-практичних конференціях. Особливу роль у цьому процесі відіграють зовнішні консультанти, які долучаються до фахового розвитку соціальних працівників у рамках міжнародних проєктів, програм підвищення кваліфікації, ініціатив із правового консультування чи соціальної активізації клієнтів. Водночас важливо забезпечити системну циркуляцію знань між різними рівнями соціальної інфраструктури – через інформаційні кампанії, обговорення актуальних проблем соціальної політики, поширення передового досвіду.

У цьому контексті особливе місце займає самоосвіта, як усвідомлений процес професійного розвитку, що охоплює як формальні (електронні курси, дистанційні програми), так і неформальні (читання, практичне засвоєння знань, самоспостереження) форми (табл. 2.5). Актуальною є концепція керованої самоосвіти, яка може здійснюватися під наглядом викладача, наставника або з використанням навчальних платформ, освітніх ресурсів і візуальних матеріалів. Результативність такого навчання забезпечується методичним супроводом, зокрема підручниками, відеоматеріалами, інтерактивними завданнями.

Важливо також усвідомлювати, що якісна підготовка фахівців соціальної роботи передбачає модернізацію системи освіти. Освітні програми мають відповідати сучасним потребам суспільства та бути орієнтованими на реальні запити ринку праці. Особливої уваги потребує практичне навчання: більше 50%

навчального часу повинно бути спрямовано на формування прикладних навичок. До того ж слід активно впроваджувати сучасні технології: онлайн-освіту, ігрофікацію, віртуальні модулі, що посилюють мотивацію студентів і розширюють інструментарій засвоєння знань.

Таблиця 2.5

Основні форми професійного розвитку соціальних працівників

Форма підвищення кваліфікації	Характеристика та приклади
Самоосвіта	Читання профільної літератури, перегляд вебінарів, онлайн-курси
Керована самоосвіта	Електронне навчання, консультації, заочна освіта
Курси, семінари, тренінги	Короткострокові інтенсиви з конкретних тем
Післядипломна освіта	Аспірантура, спеціалізовані програми
Стажування	Робота в соціальних установах, міжнародні обміни
Професійна комунікація	Конференції, симпозіуми, професійні спільноти
Практична діяльність	Набуття досвіду шляхом безпосередньої роботи з клієнтами

Джерело: сформовано автором

Важливо також усвідомлювати, що якісна підготовка фахівців соціальної роботи передбачає модернізацію системи освіти. Освітні програми мають відповідати сучасним потребам суспільства та бути орієнтованими на реальні запити ринку праці. Особливої уваги потребує практичне навчання: більше 50% навчального часу повинно бути спрямовано на формування прикладних навичок. До того ж слід активно впроваджувати сучасні технології: онлайн-освіту, ігрофікацію, віртуальні модулі, що посилюють мотивацію студентів і розширюють інструментарій засвоєння знань.

Професійна підготовка повинна ґрунтуватися на участі викладачів із реальним практичним досвідом у соціальній сфері. Їхнє завдання полягає в тому, щоб не лише передавати теоретичні знання, а й виступати наставниками, які допомагають сформуванню професійної ідентичності майбутнього працівника.

Варто наголосити на значенні інституційних партнерств. Співпраця між університетами, державними й недержавними соціальними установами дозволяє організувати якісне стажування, професійне наставництво, обмін досвідом, створення програм дуальної освіти.

Потреба в модернізації освіти тісно пов'язана і з процесом реформування соціальної сфери. Щоб підготувати фахівця, здатного працювати в сьогоденних умовах війни, економічної нестабільності й гуманітарних викликів, потрібно здійснити глибоку трансформацію освітніх підходів. Така трансформація має базуватися на:

- 1) аналізі потреб регіональних ринків праці;
- 2) розвитку нових педагогічних методик;
- 3) інтеграції цифрових інструментів у навчання;
- 4) підтримці студентів як майбутніх фахівців соціального сектору;
- 5) акценті на особі – особливо тих, хто постраждав унаслідок бойових дій.

У підсумку, ефективна професійна підготовка соціальних працівників в умовах сучасних викликів вимагає системного оновлення змісту, форм і методів навчання з орієнтацією на практичну складову, цифрові технології та безперервний професійний розвиток. Важливу роль відіграє самоосвіта й керована освіта, участь у тренінгах, семінарах, післядипломне навчання, а також партнерство між університетами та організаціями соціальної сфери. Основним завданням є формування фахівця, здатного діяти в складних соціальних умовах, адаптуватися до змін і надавати якісну, етично виважену допомогу найбільш вразливим категоріям населення.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

3.1. Цифрові технології як інструмент підвищення ефективності соціальної роботи

Сучасне суспільство перебуває в динамічному стані постійних змін, які охоплюють усі його структурні компоненти. Ці трансформації зумовлені комплексом чинників – від природних катаклізмів до соціально-психологічних, політичних, демографічних і технологічних процесів. Однією з провідних характеристик нашого часу є цифрова трансформація, що докорінно змінює способи взаємодії людей у всіх сферах життя. Поняття цифровізації охоплює широке впровадження цифрових рішень для збору, обробки, передавання, зберігання та подання інформації [56], що істотно змінює парадигму соціального розвитку. У нових умовах соціальні інститути, норми, цінності, а також освітні, наукові, виробничі та соціальні практики функціонують і розвиваються на основі інформаційних моделей, що створює передумови для глибокої перебудови суспільних відносин [23].

Цифрові технології активно проникають і в соціальну сферу, зокрема у практику соціальної роботи. Це зумовлює необхідність впровадження нових підходів до організації роботи установ соціального захисту, що, у свою чергу, потребує високого рівня ІК-компетентності у працівників. Фахівці мають не лише володіти базовими цифровими навичками, а й уміти застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення ефективної взаємодії з клієнтами у віртуальному середовищі, що вимагає системної модернізації професійної підготовки соціальних працівників (табл. 3.1).

Інформатизація суспільства формує нові вимоги до професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Як слушно зазначає Л. Руденко, критерієм професійної компетентності стає спроможність спеціалістів ефективно діяти в умовах цифрового середовища, що потребує опанування

знань і навичок зі створення та застосування інформаційних продуктів, а також використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у професійній практиці [34].

Таблиця 3.1

Напрями використання цифрових технологій у соціальній роботі

Тип соціальної послуги	Цільові групи клієнтів	Засоби та форми реалізації
Консультування	Внутрішньо переміщені особи, люди в кризових ситуаціях	Онлайн-чати, відеозв'язок, електронна пошта, платформи підтримки
Психологічна підтримка	Жертви насильства, ветерани, постраждали від війни	Телемедичні сервіси, онлайн-консультації, мобільні додатки для самодопомоги
Соціальна профілактика	Молодь, підлітки, сім'ї у складних обставинах	Вебінари, інтерактивні курси, сторінки у соцмережах
Навчання та просвіта	Студенти, фахівці-початківці	Онлайн-курси, освітні платформи (Prometheus, Coursera, Moodle)
Реабілітаційні програми	Особи з інвалідністю, хворі на ПТСР	Віртуальні групи підтримки, платформи телереабілітації
Інформаційна підтримка	Все населення	Чат-боти, сайти соціальних служб, мобільні застосунки
Аналіз потреб та моніторинг	Органи влади, НУО, соціальні служби	CRM-системи, хмарні сервіси, цифрові бази даних

Джерело: узагальнено за матеріалами [23; 56]

На думку Л. Дітковської, ще донедавна основна увага у використанні цифрових інструментів у соціальній роботі зосереджувалася на таких напрямках, як оброблення документації, електронний документообіг, планування, а також дистанційне консультування осіб у кризових обставинах, зокрема через електронну пошту, що вимагало володіння базовими офісними програмами, роботою з таблицями, базами даних та навігацією у глобальних мережах [7].

Однак стрімкий розвиток цифрових технологій істотно розширив горизонти їх застосування в соціальній роботі. Нині від соціального працівника очікується вільне володіння різними типами інформації, вміння здійснювати її пошук і критичну оцінку, налагоджувати онлайн-комунікації з клієнтами, організовувати дистанційні зустрічі, вебінари, семінари та електронне

листування, а також працювати як в офлайн-, так і в онлайн-середовищі [30]. Ці навички стали базовими в умовах цифровізації суспільства, пандемії COVID-19 та реалій воєнного стану, коли дистанційна взаємодія стала нормою.

Водночас сучасна соціальна робота потребує не лише використання ІКТ, а й активного залучення фахівців до створення віртуального контенту та інформаційних ресурсів, що зумовлює необхідність формування нових професійних якостей, нетипових для класичного розуміння соціального працівника, таких як вміння розробляти та адмініструвати електронні платформи, сайти, бази даних.

Зіставлення основних характеристик традиційної та цифрової соціальної роботи подано в табл. 3.2, що дає змогу узагальнити відмінності між цими двома підходами та акцентувати увагу на сучасних вимогах до професії.

Таблиця 3.2

Порівняння традиційних і цифрових форм соціальної роботи

Критерій	Традиційна форма	Цифрова форма
Формат взаємодії з клієнтом	Особиста зустріч, виїзди за місцем проживання, робота в установах	Відеоконференції, чати, електронна пошта, онлайн-консультації
Документообіг	Паперова документація, звіти, архіви	Електронні бази даних, хмарне зберігання, автоматизовані звітні системи
Комунікація з колегами/партнерами	Збори, телефонні дзвінки, офлайн наради	Онлайн-платформи, Zoom/Teams, спільні документи в Google Workspace
Доступ до послуг	Обмежений географічними/фізичними можливостями	Можливість отримання послуг із будь-якого місця, цілодобово
Конфіденційність	Гарантована особистою присутністю та контролем	Потребує додаткових заходів безпеки: шифрування, захист даних, двофакторна автентифікація
Швидкість реагування	Обмежена графіком роботи, людськими ресурсами	Вища завдяки автоматизації та цілодобовому доступу до платформ
Навички працівника	Комунікативні, аналітичні, юридичні	Додатково: цифрова грамотність, вміння працювати з ІТ-системами, онлайн-комунікація
Приклади інструментів	Телефон, анкети, формуляри	CRM-системи, платформи «Соціальна громада», чат-боти, Zoom, Moodle

Джерело: узагальнено автором

В Україні активно запроваджуються інноваційні підходи до реалізації соціальної політики, орієнтовані на дистанційне надання послуг. Уже функціонують електронні платформи, за допомогою яких громадяни можуть оформити соціальні виплати, житлові субсидії, статуси тощо, без необхідності особистого відвідування установ. Така тенденція потребує кадрового забезпечення фахівцями, які володіють цифровими інструментами, можуть надавати технічну підтримку програмного забезпечення та комплексно обслуговувати інформаційні системи.

У тих випадках, коли йдеться про безпосередню взаємодію з клієнтом, ситуація значно складніша. Попри наявність цифрових сервісів, не всі клієнти мають доступ до технічних засобів або володіють достатніми цифровими навичками. Відтак, сучасний соціальний працівник має бути посередником між цифровими можливостями системи та потребами вразливих груп, забезпечуючи доступність електронних послуг для кожного.

З огляду на зростання впливу цифрових технологій та запитів клієнтів на зручний доступ до інформації про соціальні послуги, у сфері соціальної роботи дедалі актуальнішим стає питання часткової діджиталізації сервісів зокрема, електронних звернень чи запитів, і представлення діяльності соціальних установ в онлайн-просторі, наприклад через створення офіційних вебсайтів. Водночас інформаційно-комунікаційне забезпечення в більшості таких закладів виконується додатково, без наявності окремої посади ІТ-фахівця, що, в умовах відсутності відповідної кваліфікації в працівників, негативно позначається на якості цифрового контенту та сервісів. Це породжує об'єктивну потребу в розвитку ІКТ-компетентності майбутніх соціальних працівників, яку слід формувати ще на етапі професійної підготовки.

Аналіз навчальних планів підготовки бакалаврів зі спеціальності 231 «Соціальна робота» у ЗВО України засвідчує наявність обов'язкових дисциплін, пов'язаних із цифровими технологіями. Серед таких предметів: «Інформатика і комп'ютерна техніка», «Сучасні інформаційні системи», «Цифрові комунікації», «Соціальна інформатика» тощо. Проте обмежений

обсяг (часто лише три кредити) не дозволяє забезпечити повноцінне засвоєння знань, необхідних для якісної цифрової практики. Ефективним розв'язанням цієї проблеми є впровадження варіативного компонента в освітню програму через вибіркові дисципліни. До переліку таких дисциплін можна віднести: «Основи Web-розробки», «Основи 3D-моделювання», «Комп'ютерна графіка та обробка зображень», «Основи програмування», «Конверсія сайтів», «Управління ІТ-проектами» та інші. Наприклад, курс з Web-розробки навчає створення та адміністрування сайтів, «Конверсія сайтів» – оптимізації вебресурсів для підвищення їхньої ефективності, а «Основи програмування» – написання програмного забезпечення відповідно до потреб клієнтів. Отже, розширення освітніх можливостей у цій сфері є критично важливим для фахової самореалізації майбутніх соціальних працівників в умовах цифрового суспільства.

Із розвитком цифрової трансформації в соціальній сфері зростає не лише потреба у володінні цифровими інструментами, а й актуалізується питання кібербезпеки. Захист персональних даних клієнтів, які користуються соціальними послугами, є важливим елементом етичної та правової відповідальності фахівця. У цьому контексті доцільним є включення до освітніх програм дисциплін, що формують базову обізнаність із безпековими ризиками, такими як «Основи кібербезпеки», «Технічний захист інформації», «Захист програмного забезпечення» тощо [22]. Такі курси надають знання про технічні канали витоку інформації, принципи безпечної комунікації в телекомунікаційних системах, а також про сучасні інструменти захисту цифрових ресурсів.

Не менш значущою є проблема зміни самих підходів до виконання професійних функцій соціальним працівником. Цифрові технології дедалі частіше стають не просто інструментами адміністрування, а основою нових форматів професійної діяльності. Як слушно зауважує Т. Семигіна, цифрові технології сьогодні не лише доповнюють традиційні форми соціальної роботи, а формують нові напрями, профілактичні, консультативні, інформаційні,

представницькі, в яких застосування цифрові технології стає головним механізмом взаємодії з клієнтом [36].

Відтак, одним із стратегічних завдань сучасної соціальної освіти є формування готовності майбутніх соціальних працівників до діяльності в умовах цифрового суспільства. Вони мають уміти адаптуватися до динамічних змін, опанувати інноваційні рішення, мислити критично, діяти творчо та бути здатними впроваджувати нові підходи в соціальній роботі. Вирішенню цього завдання сприятиме впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій у навчальний процес, інтегрування їх у систему підготовки соціальних працівників в межах інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти [27; 24].

Практичне застосування такого підходу дозволить сформувати у здобувачів освіти гнучкість, готовність до інноваційної діяльності, орієнтованість на використання сучасних цифрових інструментів, що є обов'язковими складовими професійної ідентичності соціального працівника в умовах цифровізації суспільства.

3.2. Соціалізація особистості в контексті професійної діяльності соціального працівника

Соціалізація – це складний і багатогранний процес інтеграції особистості в соціальне середовище, що передбачає засвоєння нею норм, цінностей, моделей поведінки та соціальних ролей, притаманних певній культурі та суспільству. У сфері соціальної роботи соціалізація розглядається не лише як об'єкт впливу, але й як динамічний процес, що потребує активної професійної участі фахівця. Соціальний працівник виступає посередником між індивідом і соціальним середовищем, сприяючи формуванню у клієнта здатності адаптуватися до соціальних умов, взаємодіяти з іншими, реалізовувати себе у відповідності до соціально схвалених моделей поведінки. Особливої

актуальності це питання набуває у роботі з вразливими категоріями населення, а саме дітьми-сиротами, особами з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами, тими, хто пережив травматичні події або перебуває в умовах соціального відчуження. У цьому контексті соціальний працівник виступає не лише провідником нормативної соціалізації, а й агентом ресоціалізації та вторинної соціалізації, адаптуючи індивіда до нових соціальних реалій, зокрема в умовах криз, змін життєвих обставин або соціальних трансформацій.

Соціалізація в умовах соціальної роботи передбачає не лише пасивне пристосування індивіда до існуючих соціальних норм, а й активне включення його у соціальні процеси з урахуванням індивідуальних потреб, соціального досвіду та потенціалу розвитку. У цьому контексті соціальний працівник реалізує функції модератора, наставника та коректора соціального досвіду клієнта. Його професійне завдання полягає в тому, щоб через індивідуальну або групову взаємодію допомогти клієнту засвоїти нові соціальні ролі, що відповідають його життєвій ситуації, наприклад, роль батька/матері, працездатного громадянина, здобувача освіти, активного члена громади тощо. Особливо важливим є вміння вчасно розпізнати відхилення в процесі соціалізації (девіантна поведінка, соціальна ізоляція, асоціальність), які потребують інтервенції, спрямованої на ресоціалізацію та соціальну реабілітацію особи.

Процес соціалізації особистості часто реалізується через такі канали, як освітнє середовище, трудова діяльність, участь у громадському житті, а також за допомогою спеціалізованих програм, що впроваджуються соціальними службами. Успішність соціалізації значною мірою залежить від якості соціального оточення, зокрема родини, спільноти, навчального або трудового колективу, тому соціальний працівник у своїй діяльності також взаємодіє з найближчим соціальним середовищем клієнта, забезпечуючи його підтримку або корекцію. Наприклад, при роботі з підлітками, які опинилися у складних життєвих обставинах, важливо не лише сформувати навички саморегуляції чи комунікації, а й залучити родину або опікунів до процесу ресоціалізації.

Крім того, в умовах соціальних трансформацій, війни, міграційних процесів, кризи ідентичності, процес соціалізації ускладнюється. У таких обставинах соціальні працівники беруть на себе завдання адаптації осіб до нових соціальних реалій, формування у них відчуття безпеки, стабільності, позитивної самоідентичності. Тут важливим стає використання методів індивідуального консультування, психосоціального супроводу, групової роботи, соціального патронажу. Соціалізація, таким чином, набуває рис не лише індивідуального, а й колективного процесу, що вимагає мультидисциплінарної взаємодії з педагогами, психологами, медиками, юристами тощо.

У практиці соціальної роботи особливо важливим є вміння фахівця розпізнавати, на якому етапі соціалізації перебуває клієнт, і відповідно до цього підбирати методи підтримки, корекції чи адаптації. У таблиці нижче представлено характеристику трьох основних рівнів соціалізації та професійні дії соціального працівника, що забезпечують ефективність цього процесу.

Таблиця 3.3

Рівні соціалізації та роль соціального працівника

Рівень соціалізації	Зміст та характеристика	Приклади професійної діяльності соціального працівника
Первинна	Формування базових норм, цінностей, моделей поведінки у процесі взаємодії з родиною, найближчим соціумом	Профілактична робота з сім'ями, індивідуальне консультування батьків, навчання навичкам батьківства
Вторинна	Засвоєння соціальних ролей у ширшому соціальному контексті – у школі, колективі, громаді	Соціальний супровід підлітків, робота з групами ризику, адаптація молоді до самостійного життя
Ресоціалізація	Переформування особистості, втрачених або деформованих моделей поведінки після девіацій, травматичних подій чи ізоляції	Реінтеграція осіб після виходу з інтернатних закладів, пенітенціарної системи, підтримка ветеранів, ВПО, жертв насильства

Джерело: складено за даними [7; 29; 50]

Завдяки розумінню специфіки кожного рівня соціалізації соціальний працівник здатен не лише ефективно адаптувати методики втручання, а й гнучко вибудовувати індивідуальні плани підтримки клієнта, що дозволяє

враховувати вікові, культурні, психологічні й соціальні особливості осіб, що перебувають на різних етапах інтеграції в суспільство. Таким чином, процес соціалізації перетворюється на усвідомлену, методично підтримувану взаємодію, яка є основною умовою соціального благополуччя особистості.

Успішна соціалізація неможлива без урахування психологічних механізмів розвитку особистості: ідентифікації, адаптації, інтеріоризації, рефлексії. Соціальний працівник, як посередник між індивідом і суспільством, має вміти розпізнати стадію соціалізації клієнта, його ресурсний потенціал і бар'єри, що передбачає вміння налагоджувати контакт, формувати довіру, створювати безпечне середовище для самовираження клієнта.

На думку дослідників, у роботі з дітьми та молоддю критично важливо впливати на первинну та вторинну соціалізацію, забезпечуючи позитивні зразки поведінки, рольові моделі та підтримку в прийнятті соціально схвалюваних рішень [55].

Варто також зазначити, що соціальний працівник у процесі соціалізації особистості виконує низку професійних функцій:

- 1) діагностичну – виявлення рівня соціалізованості клієнта, його середовища, наявних проблем;
- 2) ресурсну – допомога у виявленні та мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості;
- 3) мотиваційну – стимулювання до позитивної поведінки, соціальної активності, самореалізації;
- 4) інтеграційну – сприяння включенню індивіда у соціальні спільноти, мережі підтримки;
- 5) реабілітаційну – відновлення соціальних функцій, які були порушені внаслідок кризових подій.

Соціалізація не відбувається у вакуумі. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від соціального оточення – мікросередовища (сім'я, однолітки, школа, громада) та макросередовища (політичні, економічні, культурні умови). Тому соціальний працівник не обмежується роботою лише з

індивідом, він впливає і на соціальні умови, що сприяють або перешкоджають успішній соціалізації. Наприклад, у роботі з підлітками, які перебувають у конфлікті із законом, соціальний працівник може не лише сприяти ресоціалізації молоді особи через наставництво чи індивідуальні консультації, але й організувати роботу з батьками, залучати громаду до створення позитивного соціального простору, взаємодіяти з правоохоронними органами для формування ефективних профілактичних програм.

У соціальній роботі використовуються різні моделі соціалізації, кожна з яких по-різному акцентує увагу на механізмах включення особистості в соціум. Вибір конкретної моделі залежить від віку клієнта, специфіки його проблем, соціального контексту та рівня взаємодії з середовищем (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Моделі соціалізації у професійній діяльності соціального працівника

Модель соціалізації	Характеристика	Роль соціального працівника
Когнітивна	Наголос на інтелектуальному розвитку, засвоєнні знань, норм і ролей через навчання, спостереження.	Навчання соціальним навичкам, підтримка критичного мислення, використання інструментів освіти.
Діяльнісна	Соціалізація через включення в різні види діяльності, що мають соціальний зміст.	Створення умов для участі в громадських ініціативах, волонтерстві, трудовій та творчій діяльності.
Інтеракційна	Акцент на взаємодії, рольовій поведінці, ідентифікації з іншими.	Формування позитивного соціального досвіду, медіація, робота з групами.
Психосоціальна	Поєднання внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (соціальних) чинників.	Психосоціальна підтримка, індивідуальне консультування, супровід у кризових ситуаціях.

Джерело: складено самостійно автором

Як бачимо, соціальний працівник виступає посередником між особистістю та соціальним простором, адаптуючи стратегії соціалізації до конкретного випадку.

Соціальні трансформації, пов'язані з війною, масовою міграцією, втратою соціальних зв'язків, призводять до порушень звичних моделей соціалізації. У

таких умовах актуалізуються:

- потреба у ресоціалізації (повернення до нормального функціонування після травматичних подій);
- прискорена соціалізація (наприклад, у підлітків, що беруть на себе дорослі ролі через втрату батьків);
- соціалізація в новому культурному середовищі (внутрішньо переміщені особи, біженці).

У цьому контексті соціальний працівник повинен володіти знаннями про соціокультурну адаптацію, кризову психологію, методи інтеркультурної комунікації. Крім того, важливо враховувати вплив цифрового простору як нового каналу соціалізації, зокрема для молоді.

Соціальний працівник має орієнтуватися на такі основні стратегії:

1. Індивідуалізація підходу: розуміння унікальності життєвого досвіду кожного клієнта.
2. Побудова соціального капіталу: розвиток мереж підтримки (сім'я, друзі, громада, інституції).
3. Мобілізація ресурсів клієнта: допомога в усвідомленні власного потенціалу.
4. Посередництво: сприяння взаємодії клієнта з освітніми, медичними, правовими структурами.
5. Профілактика дезадаптації: раннє виявлення ризиків соціального виключення.

Таким чином, соціалізація – це не лише теоретична база для розуміння особистісного розвитку, але й практичний інструмент у діяльності соціального працівника. Вона є одночасно метою, процесом і засобом соціальної роботи. Професійна підтримка соціалізації спрямована на те, щоб забезпечити включення особи до суспільства, сприяти її адаптації, активній участі в житті громади та самореалізації відповідно до її потенціалу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було здійснено системний аналіз соціальної роботи як професійної діяльності в умовах трансформацій українського суспільства, що дозволило узагальнити наявні теоретичні підходи, визначити сучасні тенденції розвитку сфери та окреслити перспективні напрями її удосконалення. Соціальна робота постає як міждисциплінарна система, орієнтована на забезпечення соціального добробуту, рівності, підтримки осіб у складних життєвих обставинах та підвищення якості їхнього життя. Її розвиток у контексті українських реалій вимагає глибокого теоретико-методологічного переосмислення, модернізації підходів до професійної підготовки кадрів, інтеграції цифрових технологій та формування нової етичної парадигми діяльності соціального працівника.

Встановлено, що соціальна робота має чітко виражені закономірності, етичні орієнтири й власну систему методів, які відображають не лише характер взаємодії з клієнтами, а й ідеологію фахової діяльності. До основних принципів, які забезпечують ефективність професійного втручання, належать: повага до людської гідності, конфіденційність, відповідальність, клієнтоорієнтованість, недискримінація. Ці принципи визначають рамки професійної поведінки та є критично важливими в умовах соціальних трансформацій, нестабільності та ризиків, спричинених кризовими явищами (збройний конфлікт, економічна нестабільність, міграція, зростання бідності).

Проаналізовано систему методів соціальної роботи з урахуванням українських особливостей. Було визначено, що на сучасному етапі практична ефективність фахової діяльності залежить від гнучкого застосування як індивідуальних, так і групових методів, що охоплюють як класичні інструменти (консультування, соціальний супровід, кризове втручання), так і новітні (онлайн-інтервенції, дистанційна підтримка, цифровий аудит). Зазначено, що в умовах цифровізації суспільства цифрові технології не тільки розширюють можливості соціальних послуг, а й формують нові підходи до практики –

віртуальні кейс-менеджмент, автоматизований документообіг, електронні бази клієнтів.

Особливу увагу приділено сучасному стану професійної підготовки соціальних працівників в Україні. Виявлено, що система освіти потребує оновлення як у змістовному (осучаснення програм, впровадження компетентнісного підходу), так і в організаційному (розширення співпраці із практичними інституціями, розвиток дуальної освіти, запровадження цифрових модулів) аспектах. Наголошено на потребі глибшої інтеграції дисциплін, що формують цифрову грамотність, інформаційну безпеку, етику онлайн-взаємодії, з метою підготовки фахівця до роботи в умовах інформаційного суспільства.

Розкрито значення цифрових технологій як важливого ресурсу підвищення ефективності соціальної роботи. Цифрові інструменти дозволяють підвищити оперативність реагування на потреби клієнтів, забезпечити доступність послуг для віддалених чи вразливих груп, автоматизувати рутинні адміністративні процеси, розширити комунікацію в мультидисциплінарних командах. Водночас встановлено, що цифрова трансформація несе і нові виклики – ризики порушення конфіденційності, необхідність підвищення рівня цифрової компетентності соціальних працівників, етичні дилеми дистанційної взаємодії.

З'ясовано, що соціалізація особистості є як об'єктом, так і інструментом професійної діяльності соціального працівника. Підтримка процесів соціалізації, особливо вразливих категорій, є пріоритетним завданням сучасної соціальної роботи. Серед основних стратегій соціалізації визначено: індивідуалізацію підходу до клієнта, розвиток соціального капіталу, профілактику соціального виключення, посередництво в отриманні доступу до соціальних послуг. Доведено, що ефективна соціалізація можлива лише за умови взаємодії соціального працівника з інституціями освіти, охорони здоров'я, правового захисту, громадськими організаціями, а також активного залучення клієнта до процесу змін.

Узагальнюючи результати, варто підкреслити, що соціальна робота в

Україні перебуває на етапі суттєвого оновлення, який потребує системної підтримки з боку держави, наукової спільноти, громадянського суспільства.

Рекомендовано:

- впроваджувати інноваційні освітні практики для майбутніх соціальних працівників (віртуальні тренажери, гейміфікація, цифрове моделювання кейсів);

- адаптувати законодавчу базу до нових умов професійної діяльності (регламентування онлайн-практик, цифрових сервісів, захисту персональних даних);

- активізувати міжнародне співробітництво з метою впровадження кращих європейських стандартів соціальної роботи в національну практику;

- створювати умови для безперервного професійного розвитку фахівців (система сертифікації, онлайн-курси, міжгалузеві майстерні);

- забезпечувати міжсекторальну інтеграцію та участь громад у реалізації соціальних програм.

Усе це дозволить не лише підвищити якість надання соціальних послуг, але й сформуванню соціальної роботи як престижну, науково обґрунтовану, ефективну систему підтримки людини в умовах складних викликів XXI століття.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балдинюк О., Росенко С. Соціальна відповідальність фахівців соціальної сфери крізь призму деонтології. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. №1. С.13-20.
2. Бех В. П. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти. *Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики*. Київ: ДЦССМ, 2002. С. 29-47.
3. Білозерова М. В. Формування поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників в умовах євроінтеграції. *Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві*. № 1. Луганськ : ЛНУ, 2020. С. 231-239.
4. Бойко О. М. Соціальна робота у сфері психічного здоров'я в Україні: сучасні виклики. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 2. С. 23-27.
5. Буркова Л. В. Аксіологічний компонент професійних компетентностей для фахівців соціономічних професій. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 9. С. 5-9.
6. Гавриш О. Г. Законодавче забезпечення роботи фахівців соціальної сфери з мігрантами та біженцями у Німеччині у ХХ столітті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 183-188.
7. Дітковська Л. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників. *Збірник наукових праць ХІСТ Університету «Україна»*. 2013. № 2. С. 78-82.
8. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В.С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
9. Євдокимова І. А., Бутиліна О. В. Соціальна робота в Україні: спроба прогнозування. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*.

2021. Вип. 81. С. 82-86.

10. Жуков В., Лях Т., Петрович В., Пруденко Г. Морально-етичні засади соціальної роботи у територіальній громаді. *Ввічливість. Humanitas*, 2023. № 2. С.32-37.

11. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 15.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

12. Закон України «Про соціальну роботу» від 09 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

13. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 19 листопада 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

14. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 15 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

15. Зозуляк-Случик Р.В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 460 с.

16. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету*. 2010. № 15. С. 12-16.

17. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.

18. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. *Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2005. № 3. С. 99-107.

19. Карпенко О. Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. *Соціологія. Соціальна робота*.

Соціальна педагогіка. Управління. 2007. № 6. С. 32-39. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3946/Karpenko.pdf>

20. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Слово, 2015. 402 с.

21. Карпенко О. Івженко І. Теоретичні аспекти зародження та розвитку професійної соціальної роботи. *Збірник наукових праць Педагогічний альманах.* 2022. № 51. С. 184-190.

22. Каталог вибіркового навчальних дисциплін для бакалаврів. Віртуальний університет Львівського державного університету. URL: <http://virt.ldubgd.edu.ua/>

23. Коваль М., Литвин А. Інформаційне суспільство та професійна освіта. *Естетика і етика педагогічної дії.* 2021. № 23. С. 9-27.

24. Коваль М. Система професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти: монографія. Львів: ПАІС, 2019. 544 с.

25. Козубовська І. В., Дідик М. М., Лацанич О. Л., Башкіреєв В. А. Особливості професійної діяльності фахівців соціальної роботи в органах внутрішніх справ України: монографія. Ужгород, 2001 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>

26. Колотило М. О. Філософія сучасної соціальної роботи у контексті громадянського суспільства. *Гілея: науковий вісник.* 2018. № 132. С. 224-227. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/>

27. Литвин А., Руденко Л., Козяр М. Інтегрування інформаційно-комунікаційних та освітніх технологій у вищій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* Київ: Вінниця: ТОВ «Друк плюс». 2021. Вип. 60. С. 263-271.

28. Мигович І. І., Жмир В. Ф. Теоретичні засади соціальної роботи: навч. посібник. Ужгород: Говерла, 2007. 410 с.

29. Москаленко В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс,

2013. 540 с.

30. Новгородський Р. Інтернет-комунікації у роботі соціального працівника. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2016. Вип. 133. С. 160-163.

31. Петришин Л., Кульчицький Т. Засади соціальної відповідальності як складник професійної компетентності фахівців соціальної сфери. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С.86-91.

32. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

33. Рідкодубська Г. А. Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної мобільності в рамках вивчення дисципліни «практикум з соціальної роботи». *Молодий вчений*. 2018. № 5(57). С. 75-78.

34. Руденко Л. Самоосвіта і саморозвиток майбутніх фахівців соціального захисту в інформаційному суспільстві. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2017. Вип. 49. С. 157-160.

35. Рудакевич М.І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління: монографія. Тернопіль: Вид-во АСТОН, 2007. 400 с.

36. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

37. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.

38. Семигіна Т., Брижовата О. Міжнародне визначення соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3. 4. С. 144-145.

39. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. / уклад. С. О. Омельченко та ін.; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М. П. Драгоманова, ДВНЗ «Донбас. держ. пед. унт». Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 229 с.

40. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. Полтавця. Київ: Вид. дім «КМ Асасіетія», 2000. 236 с.

41. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько та ін.; за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

42. Равчина Т. Організація взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи: концепції, підходи, технології. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2005. № 19. Ч. 2. С. 3-16. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/peri>

43. Сорокіна Н.Г. Роль соціального працівника у розвитку громади: етичні аспекти професії. *Міжнародний форум «Безпечна, комфортна, спроможна, територіальна громада»*: матеріали міжнар. конф. (Дніпро, 16-18 жовтня 2024 р.). Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2024. С.287-288.

44. Співак Я. Вектори професійного успіху соціального працівника. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2017. № 2. С. 64-67.

45. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, ступінь вищої освіти «Бакалавр», галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 231 «Соціальна робота». Міністерство освіти і науки України: сайт. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-O.18.01.pdf>

46. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 232 «Соціальне забезпечення». Міністерство освіти і науки України: сайт. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/232>

47. Сайт Міністерства економіки України: сайт. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua>

48. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

49. Тарасенко Т., Сорокіна Н. Перегляд етичних принципів соціальної роботи в Україні: науковий, освітній та професійний аспекти. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1 (12). С.55-65.

50. Тополь О. В., Шакун Н. В. Філософсько-методологічні основи соціальної роботи. Чернігів: ЧНТУ, 2015. 65 с.

51. Тофтул М.Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. 416 с.

52. Тюльпа Т. М. Особистісне становлення майбутнього фахівця соціономічних спеціальностей як основа його соціальної компетентності. *Prospektive globale wissenschaftliche Trends 2021 / Prospective global scientific trends' 2021* : монографія. Karlsruhe: NetAkhatAV, 2021. Р. 77–84.

53. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол.: В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький, М.О.Булатов та ін. Київ: Абрис, 2002. 746 с.

54. Хеер А. Визначення соціальної роботи 21-го століття: Міжнародна Федерація соціальних працівників переглянула дефініцію соціальної роботи. *Практична психологія та соціальна робота*, 2005. № 9. С. 63-68.

55. Чмерук Г. Цифровізація – тренд світового розвитку, який визначає розвиток економіки і суспільства. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 18-24.

56. Ящук С. Соціальний розвиток та колективна соціальна робота у Франції: управлінський аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 5. С. 51-54.

57. Ящук С. Управління соціальною роботою як бізнес-культурою: досвід Франції. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 1. С. 22-25.

58. Juujärvi S., Kallunki E., Luostari H. Ethical Decision-Making of Social Welfare Workers in the Transition of Services: The Ethics of Care and Justice Perspectives. *Ethics and Social Welfare*. 2020. № 14 (1). P.65-83.